

ხალხთა კლასიფიკაციისა და გეოგრაფიული განრიგების საკითხები ძველ ქართულ მწერლობაში

(Liber Generationis-ის ქართული ვერსია)

ბიზანტიასა და მისგან კულტურულად დამოკიდებულ ქვეყნებში უძველეს დროიდან დამყარდა შეხედულება, რომ წარღვნის შემდეგ კაცობრიობა მომრავლდა ნოეს სამი შვილისაგან, რომელთაც სემი, ქამი და იაფეთი ეწოდებოდათ; თვითუღმა ამ სამ ძმათაგანმა დაიკავა გარკვეული ნაწილი ქვეყნისა, სადაც ფეხი მოიკიდეს შენდევში მათგან შთამომავალმა ერებმა. ამიტომ საშუალო საუკუნეების ბიზანტიაში ჩნდებიან ისეთი მწერლები, რომელნიც არკვევენ იმ დროს ცნობილ ერთა გენეალოგიას და შთამომავლობას, ვის ვისგან მოაქვს დასაწყისი—სემის, ქამის თუ იაფეთისაგან, რომელი ერთი სად ბინადრობდა და რომელ ენას ლაპარაკობდა. ამ ნიადაგზე წარმოიშვა ე. წ. Liber Generationis hominum და Diamesismos, რომელსაც სხვა ერები სთარგმნიდენ თავიანთ ენებზე და შესაფერ კომენტარიებს უკეთებდენ.

ჯერ კიდევ 234--235 წლებში იპოლიტე რომაელს დაუწერია ამგვარი თხზულება (H^1), რომელიც საფუძვლად დასდებია შემდეგი დროის რედაქციებს¹. დღესდღეობით ცნობილია:

H^2 —მეორე რედაქცია იპოლიტეს ქრონიკისა, რომელიც წარმოდგენილია სამი ვერსიით:

LibGen. I—Liber Generationis I, შენახული ლათინური თარგმანით, რომელიც შესრულებულია 460 წელს (გამოცემულია Th. Mommsen-ის მიერ Monumenta Germaniae Historica t. IX, p. 1, 1891 წ.).

LibGen. II—Liber Generationis II, შენახული ლათინური თარგმანით, რომელიც შესრულებულია 334 წლის მახლობლად და დატულია 354 წლის ხელნაწერში (გამოცემულია Mommsen-ის შიერვე, იქვე).

A—სომხური თარგმანი იპოლიტეს ქრონიკისა, რომელიც შესრულებულია უცნობი პირის მიერ 628—640 წლებში და გამოცემულია 1904 წელს ბ. სარგისიანის მიერ; გერმანული თარგმანი მისი გამოცემულია J. Mar-

¹ გამოცემულია A. Bauer-ის მიერ: Hippolytas Werke, vierter Band—Die Chronik, hergestellt von A. Bauer, durchgesehen und herausgegeben von Dr. R. Helm, nebst einem Beitrag von J. Markwart, Leipzig 1929.

k wart-ის მიერ, როგორც Anhang-ი Bauer-ის დასახელებული შრომისა SS. 393 -558. A ენათესაება LibGen. I-ს, მისი დედანი ყოფილა H²-დან მომდინარე ალექსანდრიული ქრონიკა მეხუთე საუკუნის გასულის და მეექვსის დამდეგისა.

BarScal.—მეხუთე საუკუნის დამდეგის ალექსანდრიული ქრონიკა, რომელიც მომდინარეობს H¹-იდან; მისი ლათინური თარგმანი, რომელიც შემოუნახავს ე. წ. Barbarus Scaliger-ის, გამოცემულია Mommsen-ის მიერ ზემოდასახელებულის შრომაში Chronici Alexandrini-ის სახელწოდებით.

Epiph.—ნაწილი იპოლიტეს ქრონიკისა, რომელსაც ეწოდება Diamerismos, მოთავსებული ეპიფანე კვიპრელის (გარდც. 403) თხზულებაში Ancoratus-ში (Migne PG. t. 43, col. 220—224, cc. 112—114); ის წარმოადგენს შერეულ სახეს H¹—H²-ისას.

ChrP.—Chronicon Paschale, მეშვიდე საუკუნის პარველი ნახევრისა, რომელიც წარმოადგენს შერეულ სახეს H¹—H²-ისას (Migne PG. t. 92).

Sync.—გიორგი სვინგელოზის ქრონიკა.

იყო თუ არა საქართველოში ინტერესი ამგვარ საკითხებისადმი და ჩანს თუ არა ქართულ მწერლობაში რაიმე კვალი Liber Generationis-ისა? ეროვნულ-გენეალოგიური საკითხებით რომ ჩვენშიც ყოფილან დაინტერესებულნი, ამის მაჩვენებელია ლეონტი მროველის საისტორიო შრომა „ცხოვრება ქართველთა მეფეთა და პირველთაგანთა მამათა და ნათესავთა“, რომელშიაც ავტორს მიზნად დაუსახავს, სხვათა შორის, გამოარკვიოს კავკასიაში მცხოვრებ ერთა საზოგადოდ და კერძოდ ქართველების ჩამომავლობა და ნათესაობა. „სომეხთა და ქართველთა, რანთა და მოვაკანელთა, პერთა და ლექთა [კავკასიანთა] და მეგრელთა“, ამბობს ლეონტი, „ერთი იყო მამა, სახელით თარგამოს: ესე თარგამოს იყო ძე თარმისი, ძის წული იაფეტისი, ნოეს ძისაჲ“. როგორც ვხედავთ, ლეონტის კავკასიაში მოზინადრე ტომები ერთი წინაპრისაგან გამოჰყავს და მათ იაფეტის შთამომავლობად აღიარებს. მაგრამ ლეონტი მროველი არ იყო პირველი მწერალი, რომელმაც ამგვარი საკითხები წამოაყენა: მას ამ შემთხვევაში წინამორბედი ჰყავს ექვთიმე ათონელის სახით.

ექვთიმე, როგორც ცნობილია, მეტად ორიგინალური მთარგმნელია; იშვიათია მის მიერ შესრულებულ თარგმანთა შორის ისეთი, რომელიც დედანს ადექვატურად გადმოგვცემდეს, ის ან ამოკლებს მას, ანდა უმატებს სხვა წყაროებიდან. ერთ-ერთ ასეთს მის ნაშრომს წარმოადგენს თარგმანი მაქსიმე აღმსარებლის (გარდც. 662 წ.) თხზულებისა „ნეტარისა თალასეს მიმართ“ (მარტივლის მონასტრ. ხელნაწ. № 1, ჯრუჭის მონასტრის № 4, საეკლეს მუხ. № 636), რომელიც ცნობილია Questiones ad Thallasium-ის სახელით და გამოცემულია Migne-ს მიერ (PG. t. 90). ექვთიმეს ქართული თარგმანი (არის მეორე თარგმანიც, დედნის ზუსტად გადმომცემელი, რომელიც ეკუთვნის ნიკოლოზ გულაბრიძეს და მოთავსებულია გელათის ხელნ. № 14), რომელიც შესრულებულია მისი მამის სიცოცხლეშივე, მაშასადამე—არა უგვიანეს მეთათე საუკუნის უკანასკნელი მეხუთედისა, წარმოადგენს თავისებურ რედაქციას; ის შედგება 100 კითხვა-მიგებისაგან, აქედან 99 შეიცავს ე. წ. Mystagogia-ს, ხოლო ერთი, სახელდობრ

მეორე, „მამაო ჩუენო“–ს განმარტებას. ბერძნულ დედანთან ოარგმანა საერთო აქვს შემდეგი კითხვა-მიგებანი: 1 (ქართული) = 1 (ბერძნულს), 32 = 2, 33 = 3, 34 = 4, 35 = 6, 36 = 7, 37 = 8, 38 = 9, 39 = 10, 40 = 11, 41 = 12, 42 = 18, 43 = 19, 44 = 20, 45 = 21, 46 = 22, 47 = 23, 48 = 27, 49 = 30, 50 = 33, 51 = 34, 52 = 35, 53 = 37, 54, = 39, 56 = 63, 57 = 64. ესენიც ქართულად შედარებით შემოკლებულადაა გადმოღებული, კერძოდ ქართულში არ არის გადმოცემული ბოლო-ნაწილი კითხვა-მიგებნისა, რომელსაც ბერძნულად „სქოლიო“ ეწოდება. როგორც ვხედავთ, ექვთიმეს დედანში გამოუტოვებია მთელი რიგი თავებისა, სამაგიეროდ შეუტანია თავის თარგმანში ისეთი მასალა, რაც დედანში არაა. ამ მხრივ საყურადღებოა ჩვენი საკითხისათვის ერთი კითხვა-მიგება, სათვალავით ოცდამეცხრე, რომელიც ბერძნულს დედანში მაქსიმეს დასახელებული თხზულებისა არაა და რომელიც მთლიანად უნდა მოვიყვანოთ აქ.

კითხვა კთ: ამას ადგილსა იტყვან უღმრთონი მანიქეველნი, ვითარმედ არასამართლად ქმნა ღმერთმან, რამეთუ მოიხუტა ქუეყანა იგი ქანანეველთაგან და მისცა იგი ისრაიტელთა და მკვდრნი იგი მის ქუეყანისანი მოსწყვდნა და განასხნა. რაჲ უკუე ჯერ არს თქუმად უკეთურთა მათ მიმართ?

მიგებაჲ: მეტყუელთა მათ გმობისათა და მაბრალობელთა ღმრთისათა დაიყავნ პირი მათი, რათა არა იტყოდინ სიცრუესა, რამეთუ სამარე ზელებულ არს კორკი მათი, ენითა მათითა ზაკუენ, საჯენ იგინი ღმერთმან: ხოლო ჩუენ ესრეთ ვეტყვთ უგუნურთა მათ და ცოფთა, ვითარმედ ღმერთი ჩუენი მართლ არს და სიმართლე უყუარს და საშუკელითა მართლითა ყოველსავე აღასრულებს და მრავალთა საქმეთა საიდუმლონი ჩუენგან დაფარული არიან, ხოლო წინაშე მისსა ცხად არიან განკითხვანი მათ საქმეთანი და არა უკმს კაცთა გამოძიებაჲ განკითხვათა მისთაჲ, რამეთუ უფსკრულ მრავალ არჩან, ვითარცა იტყვს მოციქული. ვითარმედ „შენ ვინ ხარ, კაცო, რომელი სიტყუას უგებ ღმერთსა, ჰრქუა სამეა ქმნულმან შემოქმედსა—რაჲსათჳს ესრეთ შემქმენ? და შემდგომი ამისი. ხოლო წინამდებარისა ამის პირისათჳს არცა ჩუენ გლახაკნი ესე და უნდონი უმეტარ ვართ, ვითარმედ სამართლად და განკითხვითა ქემმარიტითა უყო ღმერთმან ქანანელთა მათ, და ესე ესრეთ გულისხმა ყავ: მართალი ნოვე ნემტად ნათესავისა კაცთაჲსა დაშთა სოფელსა ამას შინა შემდგომად წყლით რლუნისა და მოსწრაფე იყო სწავლად ძეთა მისთა წესსა ღმრთის-მსახურებისასა და კრძალულებისასა, რათა არა შთავარდენ უწესობათა მათ, რომელთა შინა იყო ნათესავი იგი პირველ წყლით რლუნისა, რომლისათჳს მოვიდა მათზედა რისხეაჲ ღმრთისჲ. ამისთჳსცა არა სიტყვთ ხოლო ასწავლიდა მათ წესიერებასა, არამედ ფიციცა მოჰკადა, რათა კაცად-კაცადმან მშუდობაჲ და სიყუარული დაიცვას ძმისა თჳსისა მიმართ. და განუყო სამთა მათ ძეთა მისთა ყოველი სოფელი წილგდებით და განაწესა, რათა თვთოეულსა აქუნდეს თჳსი წილი ნათესავითი ნათესავად და არა მიიხუეკოს ნაწილისაგან სხუათა ძმათასა.

იქმნა უკუე ნაწილი სემ, პირმშოჲსა ძისა, სპარსეთით ჰინდოეთამდის სიერ-ციოთ, ხოლო სიგრძით ვიდრე რინოკურურადმდე; ხოლო რინოკურურაჲ არს შორის ეგვიპტისა და პალესტინისა, დამართებით ზღვსა მეწამულისა. ხოლო ქამს,

მეორესა მას ძესა, რინოკურურაფთვან ვიდრე მათათა მათ ლადერონთა, სახ-
რით კერძო. ხოლო იაფეთს, მესამესა ძესა, ქუეყანით უეკითაფთ ვიდრე ლადე-
რონადმდე და რინოკურურადმდე, ჩრდილოფთ კერძო.

ესხნეს უკუე სემს შვილნი და შვილისშვილნი ვიდრე განყოფადმდე ენათა.
და მიერთვან განიყვნეს ენანი, ტომნი და მთავრობანი. და სახელები ნათესაეთა
მათ ესე არს: პირშმო ძე სემისი ელამ, რომლისაგან იქმნნეს ელამელნი, რო-
მელ არიან სპარსნი; მეორე—[ა]სურნი, რომლისაგან იქმნნეს ასურასტანელნი,
მესამე არფაქსად, რომლისაგან არიან ქალდეველნი, მეოფთე არამ, რომლისაგან
[არიან] ასურნი; მეხუთე ლულ, რომლისაგან ლულელნი, მეექუსე ებერ, რომლი-
საგან ებრაელნი; ზ ტომთაგან სემისთა ჰინდონი, ბ ლაკონნი, თ ლასაფენელნი,
ი მასინელნი, ია მადიანელნი, იბ ბაკტრიანელნი, იგ არაბნი, იდ კედონელნი,
იე კამილნელნი, იფ მარდონელნი, იზ კერდუსელნი, იპ არამიელნი, ით გუბნი,
კ ირკანელნი, კა ქართველნი, კბ შიშველმართალნი, კგ მეკურელნი, ოცდამეოთ-
ხენი პეონელნი, ოცდამეხუთენი პართნი, ოცდამეექუსენი სომეხნი, ოცდამეშვდენი
გერმანელნი, ოცდამერვენი ბაბილონელნი, ოცდამეცხრენი კორდუნელნი, ოცდა-
მეათენი შუგამდინარელნი, ოცდამეთერთმეტე პალესტინელნი, ოცდამეთორმეტე
ფინიკელნი, ოცდამეცამეტე კვრინელ-ასურნი, ოცდამეთოთხმეტე ლეკომიკელნი,
ოცდამეთუთხმეტე აღ[ი]აბინელნი, ოცდამეთექუსმეტე ელამასინელნი, ოცდამე-
ჩვდმეტე სარკინოზნი, ოცდამეთრვამეტე მავსურელნი, ოცდამეცხრამეტე დელე-
მიტელნი, მეორმოცენი ქიონელნი, ორმოცდამეერთე მალუსელნი, ორმოცდამეორე
ასპურაგნელნი, ორმოცდამესამე კილიკელნი, ორმოცდამეოფთე კაბადუკელნი,
ორმოცდამეხუთე პონტოელნი, ორმოცდამეექუსე ჰერნი, ორმოცდამეშვდე ოსნი,
ორმოცდამერვე ჯიქნი, ორმოცდამეცხრე აფხაზნი, ორმოცდამეათე მეგრელნი.

ეგრეთვე ქამს ესხნეს შვილნი და შვილისშვილნი და განეთესნეს ერნი და
ნათესაფნი. პირშმო ძე მისი ქანაან და ქუშე და ეთიოპ. ამან ქუშე შვა ნებროთ
გმირი, მონადირე, რომელმან მოიპოვა პირველ მოგობა და ვარსკულაფთმრიკხ-
ველობა და დაიპყრა მეფობა ბაბილონისაფ. მეოფთე ძე ქამისი მეს[ტ]რარნი,
რომლისაგან არიან მეგვპტელნი; მეხუთე ფუთ, რომლისაგან არიან ფუთელნი,
რომელ არიან ლიბიელნი. ხოლო ქანაანისაგან არიან ქანანელნი და ქეტელნი
და გერგესველნი და ამორეველნი. იყვნეს სხუანი ძენი ქუშისნი რაგა და ფილა
და საბათა და რებამა და ბასიმ, რომლისაგან იქმნნეს საბეანელნი, რომელ არიან
ეთიოპელნი და ქეტულოსნი და ანგეველნი. და მეს[ტ]რარენისაგან ლოდამელნი
და ელამიტელნი და საბინიელნი და ნეფთალეველნი და პატრუსიველნი და ქაპი-
პომისელნი და ფილისტიველნი, ფინიკელნი, მარმარიდელნი, კარელნი, მოსინელნი,
მაც[ედ]ონნი, სკრტინელნი, ლებ[ტ]იტელნი, მეკარვენი, ლიკელნი, მარიანდო-
ნელნი, პანფინელნი, პისიდელნი, ავღალელნი, კრიტელნი, მაგარდელნი, ნემბ-
დელნი, აფრიკელნი, ნასამონელნი, ფასგინელნი, მარზიკენი, კარამელნი, გეტუ-
ლელნი, ვლემიონნი, აქსუმიტელნი, რომელთა დაუპყრიეს ეგვპტით ვიდრე უკო-
ნომდე.

ამათ ტომთა ქამისთა ჰქონან ქალაქნიცა: კურსული, რობალუსა, ლავლოფ,
როდოფ, მელიტონ, წუნედოფ, იზბროფ, იასოფ, საჰოფ, კოონი, კერკვრაფ, შინისი,

სარდონა, გორტუნე, კრიტი, პაელოჲ, თირაჲ, კარანთე, ასტუპალი, ქიოჲ, ლეს-
ვოჲ, კნინდე, ნისურა და დიდი კვპრე.

ხოლო იაფეთს ესხნეს ეგრეთვე შვილნი გამერ და მაგოგ, მადამ და იოვან,
და ელისა და თობელ და მოსუქ და თირას და შვილისშვილნი მათნი. ამათგან
განიყვნეს ჭალაკნი და ნათესავნი ენად-ენადი ტომებსა მათსა და ნათესავსა
მათსა. პირველად უჟიკნი, გარბანელნი, ლეკნი, სომეხნი ქუენანი, არეველნი,
ამაზონელნი, კოლონელნი, კორზინელნი, ბენეაკნი, ფებლალონელნი, გალატელნი,
მარიანდელნი, ტიბრანელნი, ქალიბელნი, მოსუნეკელნი, კოლქელნი, სავრუმატი-
ნელნი, გერმანელნი, სარმატელნი, მეოტელნი, რუსნი, სკვთელნი, ნათესავნი
ჩრდილოელნი, რომელთა ეწოდა უკუანაჲსკნელ თურქი პეწინაკ, ხაზარელნი,
თრაკნი, ვასტანელნი, რომელთა ეწოდა ბორალ, ილირიკელნი, კარტენელნი,
ლუსიტანელნი, მაკედონნი, ელინნი, რომელ არიან ბერძენნი, ფრიგიელნი, პანო-
ნელნი, უენელნი, იანპიგნი, კალავრელნი, ეპიკელნი, ჰრომნი, გალიელნი, კელტნი,
ლიბისტინელნი, ფრანგნი, კამპანელნი, კელტ-ქართველნი დასაელისანი, სპანნი,
აკვტანელნი, ილირიანნი, ვასანტნი, კვრტანელნი, უაკელნი, ბრეტანელნი,
[ს]კო[რ]ტელნი.

ხოლო ამათ ნათესავთა ჭალაკნი არიან: პირველი ბრეტანიაჲ, დიდი იგი
ქალაკი, მეორე სიკილია, მესამე ევრიპოჲ, მეოთხე როდონიონ, მეხუთე ლესბოჲ,
მეექუსე ზაკითოჲ, მეშვდე კვთირიან, მერვე კეფალინია, მეცხრე ითაკი, მეათე
კერკუნა.

ხოლო სახელები ამათ ნათესავთა უკუეთუ რომელთამე აწ არა ესრეთ
ეწოდების, ვითარცა აქა წერილ არს, ნუ გიკვრნ, რამეთუ ჟამთა სიგრძემან სა-
ხელნი მრავალნი შეცვალნა, ანუ ანგაპარებისაგან კაცთასა მრავალნი ნათესავნი
და ჭალაკნი აოკრდეს და მკვდრნი მათნი სხუად ქუეყანად მიიცვალნეს, ხოლო
ჩუენ აღწერეთ ვითარცა პირველითგან იწოდნეს და აღიწერნეს. ამათ მრავალთა
ნათესავთა არა თუ ყოველთა თვისი ენაჲ აქუს, არამედ მრავალნი ერთითა ენითა
ზრახვენ, ხოლო ტომად-ტომადნი და ნათესავ-ნათესავნი აღწერილ არიან.

ესე ნათესავნი და ტომნი იშვნეს ძეთაგან ნოესთა და განიყვნეს ყოველი
ქუეყანაჲ წილგდებისაებრ ნოესისა, რომელმან სულითა წინაჲსწარმეტყუელები-
საათა განუყო მათ სოფელი და ფიცი მოჰკადა, რათა არავინ მიიხუეჰოს ნაწი-
ლისაგან სხუათა ძმათასა, ხოლო რომელი გარდაჰდეს ფიცსა მას და შეუკდეს ნა-
წილსა ზედა ძმისასა, აიკოცენ იგი ქუეყანისაგან.

ვინაჲთგან უკუე ჟამს ნაწილად ხუდა ეგვპტე და ყოველი სამხრით კერ-
ძოჲ, რომელ არს ბლუარი, და იყო ქანაან, ძე ქამისი, კაცი ანგაპარი, მიზეზ ყო,
ვითარმედ ნაწილი იგი მისი ქუეყანა ცხელ არს და ხორშაკ და მიიხუეჰა ბრძო-
ლითა და დაიპყრა ქუეყანა პალესტინისაჲ, რომელ იგი იყო ნაწილისაგან სემისსა.
ხოლო ღმერთი სულგრძელ ექმნა და მისცა ჟამი სინანულისა, რათა, უკუეთუ
შეინანონ და უკუსცენ ძეთა სემისთა ქუეყანაჲ თვისი, ყოს წყალობაჲ და არარაჲ
ძვრი აჩუენოს. ხოლო მათ არარაჲ შეიგონეს, არცა ქმნეს სამართალი, ამისთვის
ეტყოდა ღმერთი აბრაჰამს, ვითარმედ არღა აღსრულებულ არიან ცოდვანი
ამორეველთანი. შვა უკუე ქანაან ამორეველი და გერგესეველი და იობოსელი
და ფერეზელი და ეველი და არუკეველი და ესენეველი და არადიელი და სი-

დონელი. და გარდაკდეს წელნი იგი სულგრძელებისა ღმრთისანი და არა შეინანეს ნათესავთა მათ უსამართლოებაჲ იგი თვისი. ხოლო ღმერთი შურისმძიებელი არს ჭეშმარიტებისაჲ, ამისთვის შემდგომად ათრეამეტისა ნათესავისა შური იძია ფიცისა მისთვის, რომელი იყო შორის მათსა, და ალიკოცა თესლი ქანაანისი სიტყვსა მისებრ, რომელ დაედვა ნოვეს, და მიიღო თესლმან სემისმან თვისი ქუეყანაჲ. ესე რაჲ ესრესახედ იქმნა, არაჲაჲ უსამართლოჲ შეამთხვა მათ ღმერთმან, არამედ უფროჲსად სამართალი საჯა სახიერმან მან და მართლმსაჯულმან. ცუდად უკუე და ამოდ აბრალობენ ღმერთსა უზჯულონი იგი მანიქველნი, დაიყავნ პირი მათი და გვკსენინ ჩუენ უფალმან მათისა მის უკეთურებისაგან, რამეთუ ბოროტნი არიან და საძაგელნი. ვივლტოდით მათგან და ვადიდებდეთ მართლმადიდებლობით მამასა და ძესა და სულსა წმიდასა, ერთარსებასა მას და სამგუამოვნებასა წმიდასა სამებასა, რომელსა ადიდებენ ყოველნი ძალნი ცათანი¹.

მოყვანილი ნაკვეთი არის ნაწილი ე. წ. Liber Generationis-ა, რომელიც მომდინარეობს იპოლიტე რომაელის ქრონიკიდან, მაგრამ არა უშუალოდ, არამედ ეპიფანე კვიპრელის (გარდც. 403 წ.) Ancoratus-ში მოთავსებული Ἀγκύρα: ἔμφετς ἡς ἡγῆς (Migne, PG, t. 43, col. 220—224, cap. 112—114) მეშვეობით. საკმარისია ზერელედ გადავაგლოთ თვალი იპოლიტესა და ეპიფანეს შრომებს, ერთი მხრით, და ექვთიმეს თარგმანს, მეორე მხრით, რომ ამაში დაერწმუნდეთ. სახელდახელოდ ერთი დეტალი: სემის ნაწილიო, ამბობს ექვთიმეს თარგმანი, სივრძით უწევდა რინოკურურამდე; „ხოლო რინოკურურაჲ“, შენიშნავს ის, „არს შორის ეგვპტისა და პალესტინისა, დაპართებით ზღვსა მეწამელისა“. ამ გლოსას რინოკურურის შესახებ, რომელსაც იპოლიტეს ქრონიკაში ადგილი არ აქვს, ვპოულობთ ეპიფანეს შრომაში.

ეპიფანეს შრომაში გენეალოგიური ძიების საბაზად აღნიშნულია შეკითხვა ვილაცასი ბიბლიის იმ ადგილის გამო, სადაც ღმერთი ეუბნება ისრაელებს: ეგვიპტიდან გამოყვანის შემდეგ მოგცე შენ „სახლნი, რომელნი შენ არა აღაშენენ, ვენახნი და ზეთისხილნი, რომელნი არა შენ დანერგენ“ (მეორე ზე. VI, 11); რად უნდა ჩაედინა ღმერთს ასეთი უსამართლოებაო? ეპიფანე ამაზე უპასუხებს, რომ ღმერთს არავითარი უსამართლოება არ ჩაუდენია და არც შეეძლო ჩაედინა, მან ყველას თავისი ადგილი მიუჩინა წარღვნის შემდეგ ნოეს სამი შვილის სახით, მაგრამ ყველა არ დაკმაყოფილებულა თავისი წილითაო (Migne, PG, t. 43, col. 220). თავის მეორე თხზულებაში, რომელსაც Adversus haereses ეწოდება და რომელშიაც ავტორი მოკლედ ლაპარაკობს ნოეს სამი შვილის სამკიდრებელის შესახებ, ასეთი შეკითხვის წამომყენებლად მანიქველნი არიან გამოყვანილნი (Migne, PG, t. 42, col. 160—161). ექვთიმეც თავის თარგმანში შემკითხველად მანიქველებს ასახელებს: „ამას ადგილსა იტყვან უღმრთონი მანიქველნი, ვითარმედ არასამართლად ქმნა ღმერთმან, რამეთუ მოიხუეკა ქუეყანაჲ იგი ქანანეველთაგან და მისცა იგი ისრაიტელთა და მკვდრნი იგი მის ქუეყანისანი მოსწყვდნა და განასხნა; რაჲ უკუე ჯერ არს თქუმად უკეთურთა მათ მიპართ?“

¹ ამოღებულია საქართ. მუხუღმოს (ღონდი საველ.) ხელნაწერიდან № 636, ფურც. 90—93.

ამ შეკითხვაზე ექვთიმეც იმავე პასუხს იძლევა, რასაც ეპიფანე, მხოლოდ ოდნავ უფრო ვრცელს.

როგორც ეპიფანეს შრომაში, ისე ექვთიმეს თარგმანში ჯერ ზოგადადაა მოხაზული ნოეს სამი შვილის სამკვიდრებელი; ამ ნაკვეთში დედანი და თარგმანი ერთმანეთს ჰფარვენ, მხოლოდ სემის ნაწილი ქართულში ნაჩვენებია „სპარსეთით ჰინდოეთამდის სიერკით, ხოლო სიერკით ვიდრე რინოკურურადმდე“; ეპიფანე კი, თანახმად იპოლიტესა, მის ნაწილს სდებს „სპარსეთით და ბაქტრიით ჰინდოეთამდის“, „სიერცე“ და „სიერძე“ იპოლიტეს ეკუთვნის, ეპიფანეს ის არ მოუხსენებია. იაფეთის ნაწილი ქართულში აღნიშნულია „ქუეყანით უფიკთაათ“, ბერძნულში კი (იპოლიტე და ეპიფანე)—*ἀπὸ Μηθῆς*; ამნაირად ბერძნულს *Μηθῆς* ქართულში უდრის „ქუეყანა უფიკთა“. ჯერ კიდევ „საქმე მოციქულთა“ წიგნის იმ ადგილს, სადაც ჩამოთვლილნი არიან იერუსალიმის დღესასწაულზე თავმოყრილნი ხალხნი, აღნიშნულნი არიან, ბერძნული ტექსტით, „პართნი და მიდნი და ელამიტელნი“ (II, 9), ხოლო ქართულ თარგმანში ეს ადგილი ასე იკითხება: „პართნი და მიდნი და უფიკნი და ელამიტელნი“: სიტყვა „უფიკნი“ ამ შემთხვევაში წარმოადგენს „ელამიტელნი“-ს გლოსას, რომელთაც უძველესი საბერძნეთის მწერლები უწოდებდნენ Ἰνδοί-ს (Κ. Кекелидзе, *Иерусалимский Канонарь*, стр. 339), ექვთიმეს კი „უფიკებად“ მიდიელები მიუღია.

ამის შემდეგ ეპიფანე და ექვთიმე ჩამოსთვლიან სემის, ქამის და იაფეთისაგან წარმოშობილ ერებს, იპოლიტე კი ჯერ იაფეთის შთამომავლობას გვაცნობს, მერე ქამისას და უკანასკნელ სემისას.

როდესაც, სემის შთამომავლობის ჩამოთვლისას, ქართული თარგმანი ლაპარაკობს პირველი ხუთი თაობის შესახებ, რომელსაც ეპიფანე არ იხსენიებს, ის იპოლიტეს ქრონიკას მისდევს; აქ განსხვავება იმაშია, რომ არამს იპოლიტეს ქრონიკაში უჭირავს მეექვსე ადგილი და მისი შთამომავლობის სახელია *Aἰῶδες*, რომელსაც ზოგიერთ ხელნაწერში, აქედან ქართულშიაც, *Syri* (ასურნი) ეწოდება. ლუდს იპოლიტეს ქრონიკაში უკავია არა მეხუთე, არამედ მეოთხე ადგილი, და მის შთამომავლობას ეწოდება არა „ლუდელნი“, არამედ „ალაზონნი“, (*H¹*) resp. ლაზონნი (*H²*). ელამისაგან წარმომდგარან ელამელნი, რომელნიც, ქართული თარგმანით, არიან სპარსნი; იპოლიტეს ქრონიკაში კი სპარსნი არიან შთამომავალნი არა ელამისა, არამედ ფუდისა. დანარჩენში სემის შთამომავლობის აღნუსხვისას ქართული თარგმანი უფრო ეპიფანეს უდგება; განსხვავება მათ შორის მდგომარეობს შემდეგში: 1) ქართულში ნაჩვენებია სემისაგან წარმოშობილი 50 ერი, ეპიფანეს შრომაში კი 52 (ლაზები და ფინიკიელები აქ ორჯერ არიან მოხსენებულნი); 2) ქართულში ნაჩვენებია ისეთი ერები, რომელთაც ეპიფანე არ იცნობს: ლაკონნი, კედონელნი, მარდონელნი (შეიძლება ესენი იყვნენ იპოლიტეს *Μαγυρδοί*), არამიელნი, გუთნი, მეხურელნი, ბაბილონელნი (იპოლიტეს ესენი ჰყავს), კვირინელ-ასურნი (უნდა იყოს იპოლიტეს *Κοίλη Σαρῆ*), მავსურელნი, ასპურაგანელნი, ჰერნი, ოსნი, ჯიქნი, აფხაზნი. 3) ეპიფანეს შრომაში არიან ნაჩვენები ისეთი ერები, რომელთაც ქართული თარგმანი არ იცნობს: კოსელნი, არიანნი, ტროგლოტიდები, კოილნი, სკვითნი (ქართულში ესენი

იაფეთისაგან წარმოდგებიან), ენოტელნი, კომაგენნი, დარდანნი, ეგვიპტელნი (ქართულში ქამის შთამომავალნი არიან), მარმარიდნი, ბიონელნი, კარნი, ხალიბნი, ფსილიტები, მოსვინიკელნი (ესენი ექეთიმეს, ეპიფანესაც მეორე შემთხვევაში, იაფეტის შტოდ მიაჩნია), ფრიგიელნი (ესენი ეპიფანეს მეორე შემთხვევაში ქამისაგან გამოჰყავს). ბერძნული Πυθαγοραῖοι ექეთიმეს უთარგმნია „შიშველ-მართლებად“, ელამიტელნი—დელამიტლებად, ლაზები—მეგრელებად.

დასაწყისი ნაწილი ქამის გენეალოგიისა, ქართული თარგმანით, სიტყვებიდან: „მეგრეთვე ქამს ესხნეს“, გათავებული სახელით „და ფილისტიმელნი“, ეპიფანეს არ აქვს, ის ოდნავ შეცვლილი სახით იმეორებს იპოლიტეს ქრონიკას, სახელდობრ: ქართულით ქამს ჰყავს ხუთი შვილი: პირმოო ქანაანი, ქუშე, ეთიოპ, მესტრან და ფუთ; იპოლიტეს ქრონიკაში ეთიოპი, როგორც შვილი, არა ჩანს, აქ პირმოოა ქუშე, რომლისაგან არს თიოპი, მერე—მესტრაიმ, ფუთ, რომლისაგან არიან ტროგლოტიდები, და ქანაან, რომლისაგან არიან აფრიკელნი და ფინიკელნი (H¹). ქუშის ძენი: Σαβῆ. ქართულში რაგა, Επαγεα — ევილა, Σαβααზაზ — საბათა, Περυα — რებამა, Σαχα-ი — ბასიმ. მეორე ნაწილი ქამის გენეალოგიისა ქართულ თარგმანში მისდევს უფრო ეპიფანეს; განსხვავება ასეთია: 1) ეპიფანეს ქამისაგან გამოჰყავს 41 ერი, ექეთიმეს 47; 2) პირველ ნაწილში ჩამოთვლილ ქართულ სახელთა მაგიერ ეპიფანეს აღუნიშნავს ხუთი ერი (ტროგლოტიდები, რომელნიც მას სემის შთამომავლადაც მიაჩნია, განგენი და საბინნი, რომელთაც არც იპოლიტე იცნობს, იხთიოფაგნი, ელანიქნი), რომელთაც ქართული არ იცნობს. 3) დანარჩენი სახელები ეპიფანეს შრომაშიაც და ექეთიმეს თარგმანშიაც ერთიდაიგივეა („ნომადნი“ ექეთიმეს უთარგმნია როგორც „მეკარვენი“), მხოლოდ ეპიფანეს რვა სახელი ისეთი მოჰყავს, რასაც ქართულში ვერ ვპოულობთ: ფსილიტები (რომელთაც ის სემის შთამომავლობაშიაც უჩვენებს), კრაკონები (არც იპოლიტე იცნობს), მაგნეტები, ბითვინები, მოსესიდები, კილიკელნი, მავრუსიები (რომელთაც ის სემის შტოდაც სთვლის), ბიზაკენები (არც იპოლიტე იცნობს). 4) ქამის ქალაქების ჩამოთვლაში ქართული თარგმანი უფრო ახლოა ეპიფანესთან, ვიდრე იპოლიტესთან, თუმცა ამასთანაც ჩანს ნაცნობობა; ასე, მაგალითად, ეპიფანეს შრომაში პირველი ქალაქის სახელია Κερακισαμβλιπαζ-ბისაჟ, რაც ქართულში, როგორც იპოლიტეს ქრონიკაშიც, გადმოცემულია ორი სახელით: კურსული (Κῆρσαλα, H¹), როპალუსა (Λαπαζბისაჟ; H¹) ეპიფანეს Μεγίστου κα! Κῆρσις ქართულში გადმოცემულია, როგორც იპოლიტეს ქრონიკაში, „და დიდი კვიპრე“, Ἀριανბის მაგიერ ქართულში მოცემულია, თანახმად იპოლიტესა, კარანთე (Καριαზიς, H¹); ეპიფანეს Γλαხიჯ (Πῆθη) და იპოლიტეს Γασιერძე ქართულში მოცემულია როგორც „პავლოა“.

რაც შეეხება იაფეთის შთამომავლობის ნუსხას, მისი დასაწყისი, სადაც ნაჩვენებია, რომ იაფეთს ესხნეს შვილნი გამერ და მაგოგ, მაღამ და იოვან, ელისა და თობელ, მოსუქ და თირას, ამოღებულია იპოლიტეს ქრონიკიდან, ეპიფანეს ის არ აქვს; დანარჩენში ეს ნუსხა მისდევს ეპიფანეს რედაქციას, განსხვავება მათ შორის შემდეგში მდგომარეობს: 1) ეპიფანეს ჩამოთვლილი ჰყავს 52 ერი (ამათგან გალატელნი ორჯერ არიან დასახელებულნი), ქართულში აღნიშნულია 55 ერი, 2) ქართულში ნაჩვენებია ისეთი ერება, რომელთაც ეპიფანე

არ ასახელებს: ლეკნი, გერმანელნი (მათ ეპიფანე სემის შთამომავლობაშიაც იხსენიებს, ამასვე ვხედავთ ქართულშიაც), ხარმატელნი (იპოლიტე ასახელებს), რუსნი, ნათესაენი რჩდილოელნი, რომელთა ეწოდა უკუანაჲსკენელ თურქ, პეწინაკ, ხაზარელნი, ელინნი, რომელ არიან ბერძენნი (იპოლიტეს ქრონიკაში არიან), კვირტანელნი (იპოლიტე იხსენიებს, არ უნდა აღვრიოთ „ქარტენელნი“-სთან). 3) ეპიფანეს ტექსტში აღნიშნულნი არიან ისეთი ერები, რომელთაც ქართული თარგმანი არ იცნობს: კაპადოკელნი (ქართულში სემის შთამომავალნი არიან), *Μελανχυσί* ან *Μελανχλαυσί*, რომელთაც H^2 უწოდებს *Melanceni* (H^1 -ში არაა), *Ταυραί*, *Λιπιας* (არაა არც იპოლიტეს ქრონიკაში, ქართულში ლიბიელნი, იგივე ფუთელნი, არიან შთამომავალნი ქამის შვილის ფუთისა), *Οὐξταφεί* (არც იპოლიტე იცნობს), *Σάμοι* (არ იცნობს იპოლიტე), *Δαυναίς*, *Τυρρῖνοι*. 4) საერთო სახელების შესახებ უნდა შევნიშნოთ: *Μῦμι*: ქართულად თარგმნილია, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, სიტყვით „უეიქნი“, *Γαργαυσί*—გარბანელნი, *Ἀρμάνιοι*—სომეხნი ქუენანი, *Βάστει*:—ვასტანელნი, რომელთა ეწოდა ბორღალ, *Κελσι:κρηες*—კელტ-ქართველნი დასავლისანი, *Γάλλιοι*—ფრანგნი, თუმცა ქართულში „გალიელნი“ საგანგებოდაც არიან დასახლებულნი. 5) იაფეთის ჭალაკ-თავან ბერძნული (ეპიფანე *Εὐβόια*, *Χιός* და *Κύπρις* ქართულში არაა, უკანასკნელი იმიტომ ალბათ, რომ ის ქამის სამკვიდრებელშია ნაჩვენები; ბერძნულში არაა ქართული თარგმანის „ევირიპოჲ“, რომელსაც იქ, შეიძლება, *Εὐβόια* უდრიდეს.

თუმცა იაფეთის გენეალოგიაში ექვთიმეს, თანახმად იპოლიტესა, დასახელებული ჰყავს თობელი და მოსუქი, მაგრამ ის არ უჩვენებს მათგან წარმოშობილ ერებს, როგორც არიან: თობელისაგან თეტტალები (H^1 . BarScal. A), თესალიელები (LibG I), *Μαχαισάχοι* (ChronPas.), „ეხლანდელი იბერიელები“ (ესტატი ანტიოქ. თეოდორიტე), ხოლო მოსოქისაგან — ილირიელები (H^1 LibG I. BarScal. A), გეტულები (ChrPas.), მოსვინი[იკ]ები (H^1), მესხები ან „ეხლანდელი კაპადოკიელები“ (ესტატ. ანტ. თეოდორიტე).

სემის, ქამის და იაფეთის სამკვიდრებელისა და შთამომავლობის დასახელების შემდეგ თხზულებაში ნათქვამია:

ქართული თარგმანით:

ხოლო სახელები ამათ ნათესავთა უკუეთუ რომელთამე აწ არა ესრეთ ეწოდების, ვითარცა აქა წერილ არს. ნუ გიკვრნ, რამეთუ ვამთა სიგარქმან სახელნი მრავალნი შეცვალნა. ანუ ანგაპარებისაგან კაცთასა მრავალნი ნათესავნი და ჭალაკნი აოხრდეს და მკვდრნი მათნი სხუად ქუეყანად მიიცივალნეს; ხოლო ჩუენ აღუწერეთ, ვითარცა პირველითგან იწოდნეს და აღიწერნეს.

ბერძნული ტექსტით:

უკეთუ სახელი რომელისამე ნათესავისა გინა თუ ჭალაკისა ორჯერ არის მოხსენებული, ჯერ ერთის, მერე მეორის სამკვიდრებელში, ნუ გიკვირს ესე და ნუ გეკვებდის. ვინაიდან ეს წარმოდგა ან საერთო სახლებრების, ან დროთა მსვლელობაში მომხდარ გადასახლებათა გამო, ან და ქამის ანგაპრებით, რომელმან სამკვიდრებელიც მეტი მიიღო და სემსაც მისტაცა წილისაგან მისისა.

ამის შემდეგ ქართულ თარგმანში ბოლომდე გადმოცემულია ზოგადად იგივე, რაც ეპიფანეს შრომაშიაც მოთხრობილია (*Migne*, PG. t. 43, col. 224—225 BC, cap. 114).

როგორც მოყვანილი ანალიზიდან ჩანს, ექვთიმეს ძირითადად აუღია ეპიფანეს შრომა, მაგრამ უცვლელად, სიტყვა-სიტყვით კი არ უთარგმნია ის, არამედ შიგა და შიგ შეუტანია ცნობები როგორც იპოლიტეს ქრონიკიდან (H¹), ისე სხვა ანალოგიური ნუსხებიდან, რომელთა გარკვევა დღესდღეობით შეუძლებელია. განსაკუთრებით საყურადღებოა ცნობები ქართველი ტომებისა და მათი მეზობლების შესახებ, ეს ცნობები უფრო მეტი და ფართოა, ვიდრე ბერძნულ წყაროებშია მოცემული. როგორია ეს ცნობები?

ქართველ ტომთაგან ექვთიმეს აღუნიშნავს ქართველნი, მეხურელნი, ჰერნი და მეგრელნი, როგორც სემისაგან წარმომდგარნი, ხოლო ქალიბელნი, მოსკნიკელნი, კოლქელნი და ტიბრანელნი განოჰყავს იაფეთისაგან.

ტერმინით ქართველნი ექვთიმეს გადმოცემული აქვს ბერძნული Ἰκί-
ρες; ამ ბერძნული ტერმინით მხოლოდ ეპიფანე უნდა გულისხმობდეს ქართველებს, ვინაიდან სემის სამკვიდრებელში ის ზედიზედ ასახელებს ქალიბებს, [ა]ფსილებს, მოსკნიკებს და იბერებს (Migne PG. t. 43, col. 221); სემის ნაწილად სთვლის ეპიფანე იბერიას და ლახიას თავის მცირე თხზულებაში „მწვალებელთა წინააღმდეგ“ (Migne, PG. t. 42, col. 461). ქართველებს უნდა გულისხმობდეს ამ ტერმინით აგრეთვე სომხური თარგმანი იპოლიტეს ქრონიკისა, რომელსაც იაფეთის შთამომავლობაში აღნიშნული ჰყავს: ალვანქ-
ჰაიქ, ვირქ, ეგერაციქ (A. Bauer, Hippolitus Werke, vierter Band-Die Chronik, S. 461). იპოლიტე თავის ქრონიკაში ასახელებს Θαρσεϊς, ἄφ ἡ
Ἰκίρες εἰς αἰ: Τυρηνίαι = Tarsis, ex quo liber, qui et Tyrenni (H¹. LibG I. BarScal. A. ChrPas); იაფეთის შთამომავალთა შორის ის უჩვენებს არა მარტო კელტიბერებს, რომელნიც ექვთიმეს თარგმანით არიან „ქართველნი დასავლისანი“ (როგორც ცნობილია მისი ბიოგრაფიიდან, ერთ დროს ექვთიმე და მისი მამა იოანე ათონიდან ამ „ქართველთა“ ქვეყანაში აპირებდნენ გადასახლებას), არამედ იბერებსაც, რომლებსაც, ამბობს ის, მწერლობაც აქვთ თავიანთ ენაზეო (Bauer S. 59); მაგრამ ამ შემთხვევაში იგულისხმებიან არა ქართველები, არამედ ესპანიის იბერები, რომელთა შესახებ ცნობილი გეოგრაფი სტრაბონი ამბობს: „იბერიელთა შორის ტურდეთანები ყველაზე უფრო განათლებულ ხალხად ითვლებიან: იმათ აქვთ მწერლობა, აქვთ დაწერილი ძველი ისტორია, პოემები და კანონები, რომელნიც, როგორც ამბობენ, 6000 ლექსს შეიცვენო. იბერიის სხვა ხალხთაც აქვთ მწერლობა, მაგრამ ისინი სხვა ანბანს ხმარობენ, რადგანაც სხვადასხვა ენას ლაპარაკობენო“ (გეოგრაფია, წიგნი III, თავი 1,6. შეად. Bauer, S. 232, § 80-84). მხოლოდ ორი შემთხვევაა, როდესაც იპოლიტე იბერიის სახელით ქართველების მიწა-წყალს გულისხმობს: კაპადოკიელი, სომხები, იბერები, ბიბრინები, სკვითები, კოლხები, სონები (S. 81), სომხეთი და იბერია და ბირანები (S. 90).

მეხურელნი, ბერძნულ ტექსტში ამისი შესატყვისი არაფერი მოიპოვება: საიდან ამოიღო ეს სახელი ექვთიმემ და რას გულისხმობს იმით, ძნელია თქმა. ხომ არ ისესხა მან ეს ტერმინი, როგორც ეროვნების აღმნიშვნელი, თავისი ძმის მიქელ მოდრეკილისაგან, რომელსაც, როგორც ცნობილია, თავის სტიხობარში დაუსახელებია საგალობელნი მეხურნი, ბერძნულნი და ქართულნი.

ჰერნიუნდა იყოს ის 'Ερραισι¹, რომელსაც იპოლიტე (Bauer S. 56), და მასთან ერთად ვესევი კესარიელი (В. Латышев, Известия I, 667) სემის შთამომავლობადა სთვლიან.

მეგრელნი, ესენია ეპიფანეს Λαζοί (Migne PG. t. 43, col. 221) და Λαζίχ, სემის სამკვიდრებელი (Migne PG. t. 42, col. 461).

ქალიბელნი, ეს არის ბერძენთა Χάλιας, რომელთაც იპოლიტე (Bauer, S. 57) და ეპიფანე (PG. t. 43, col. 224) იაფეთის შთამომავლობადა სთვლიან, თუმცა ეპიფანე მათ სემის შთამომავლობაშიაც ათავსებს.

მოსუნუკელნი, იგივე მოსვინიკები, შვილი მოსოხისა (H¹. LibG I. BarScal. A), რომელნიც იპოლიტესა და ეპიფანეს მიაჩნიათ როგორც სემის, ისე, ქამის და იაფეთის შთამომავლობად, ექვთიმეს, თანახმად ვესევი კესარიელისა (Латышев I 667) იაფეთისაგან გამოჰყავს.

კოლქელნი, Κοιλχίς იპოლიტესი (Bauer S. 59) და Κόιλχαι: ეპიფანესი, Col. ვესევი კესარიელისა (Латышев I, 667), ექვთიმეს ნუსხითაც შთამომავალნი არიან იაფეთისა; იპოლიტესა და ეპიფანეს აღნიშნული ჰყავთ აგრეთვე Κηλσι (H¹) და Κηλσι, როგორც შთამომავალნი იაფეთისა, რომელნიც, საფიქრებელია, იგივე კოლხები არიან.

ტიბრანელნი—Τιβραηγιοί resp. Τιβαρηγιοί: იპოლიტესი, Τιβαρηγιοί: ეპიფანესი, Tabarini ვესევი კესარიელისა (Латышев I 667), ექვთიმესაც იაფეთისაგან გამოჰყავს.

გარდა ჩამოთვლილი ერებისა იპოლიტეს მოხსენებული ჰყავს Ἰ'αλλίται: როგორც ქამის (Bauer S. 66), ხოლო ეპიფანეს როგორც სემისა და ქამის შთამომავალნი; ეს ხალხი, რომელიც ექვთიმეს არ დაუსახელებია, უნდა იყოს აფსილები.

ქართველების მეზობლად მცხოვრებ ხალხთა შორის ექვთიმეს თარგმანში დასახელებულია: სომეხნი, რომელნიც იპოლიტეს ქრონიკით Ἱσραήλ-საგან შთამომავლობენ (H¹. LG. I. BarSc. A), ექვთიმეს ნუსხით არიან სომეხნი, შთამომავალნი სემისა, და სომეხნი ქუენანი, შთამომავალნი იაფეთისა; იპოლიტე 'Αρμενία μυχρά χαί μεγάλι-ს, როგორც იაფეთის ნაწილს (Bauer S. 59), აგრეთვე 'Αρμενιοί-ს, როგორც იაფეთის შთამომავლობას (Bauer S. 56), რომელსაც მწერლობა აქვს თავის ენაზე (S. 58); ეპიფანესა და ვესევი კესარიელს 'Αρμενιοί: იაფეთისაგან გამოჰყავთ.

ლევნი, ექვთიმეს ნუსხით იაფეთის შთამომავალნი, უნდა იყვნენ იპოლიტეს 'Αλθαιοί და 'Αλθავία (Bauer S. 56, 58), რომელნიც იმასაც იაფეთისაგან გამოჰყავს.

გარბანელნი, იაფეთის შთამომავალნი ექვთიმეს ნუსხით, უნდა იყვნენ იპოლიტეს (Bauer S. 56) და ეპიფანეს Γαργαυοί, რომელთა შესახებ Petavius-ი შენიშნავს: Utrum Georgii sint Sarmatae circa pontum Euxinum: a quibus Georgiani hodie Iberi nominantur, iudicent periti (Migne PG. t. 43, col. 224, not. 13).

¹ Markwart-ი 'Ερραιου-ს სთვლის ალბანიის ან არაბიის შესატყვისად (Bauer, S. 552—3); მოსე ხორენელის ისტორიაშიც (III, 3) და არისტაკესის მარტვლობის ქართულ თარგმანში ჰერეთი და ალბანია გაიგივებულია.

ექვთიმეს ნუსხაში აღნიშნულნი არიან ოსნი, ჯიქნი და აფხაზნი, როგორც სემის შთამომავალნი, აგრეთვე რუსნი, თურქნი, პეწინაკნი და ხაზარნი, როგორც იაფეთის შთამომავალნი; ამათ შესახებ ბერძნული ვერსიები სდუმან, საფიქრებელია—ეს თვით ექვთიმეს წვლილია.

იძლევა რა სემის, ქამის და იაფეთის გენეალოგიურ შტოს, ექვთიმე შენიშნავს: „ამათ ყოველთა ნათესავთა არა თუ ყოველთა თვისი ენაჲ აქუს, არამედ მრავალნი ერთითა ენითა ზრახვენ, ხოლო ტომად-ტომადნი და ნათესავ-ნათესავნი აღწერილ არიან“. ამ სიტყვებს ბუნებრივად უნდა მოყოლოდა იპოლიტეს ქრონიკაში მოთავსებული სია 72 ერისა, რომელშიაც აღნიშნულნი არიან, სხვათა შორის, კასპნი, ალბანელნი, სომეხნი, იბერნი, ბიბრანნი, კოლქნი და სანნი ან ქანნი (Bauer S. 80) და რომელსაც ავ ქრონიკის სომხური თარგმანი მეგრელებს (ეგერაციქ) უმატებს (Bauer S. 484), მაგრამ ექვთიმეს თარგმანში ეს სია არ შესულა, ვინაიდან ის არ მოიპოვება არც მის დედანში—ეპიფანეს შრომაში.

სამაგიეროდ ასეთი სია ქართულ მწერლობაში სხვა წყაროებიდან შემოსულა; ის შემოუნახავს საქართ. მუზეუმის (ფონდი საეკლ.) ხელნაწერს № 1459, ფურც. 10^b—11^b, სადაც ვკითხულობთ: „უკუეთუ გინდეს [ცნობად] თუ რაოდენნი ნათესავნი არიან ქუეყანასა ზედა ჰინდოელნი, გუთნი, არელნი, ფოტელნი, ევაკელნი, სართაგელნი, ფერელნი, გარმატონი, ასფაგელნი, ერჩითნი, სუინდნი, ალაპანნი, არდიელნი, ჰერელნი, დიდონი, ლეკნი, ქაშაგნი, აბაშნი, ზანგნი, ავაშნი, ჯიქნი, ათანნი, რუსნი, [პ]აქანაკნი, თურქნი, ამორეველნი, იობესელნი, ქეტელნი, გერგესელნი, ქართველნი, აფხაზნი, სევანი, მეგრელნი, დვალნი, ბერძენნი, ბორღალნი, ჰრომნი, არაბნი, ხაზარნი, ავაზაკნი, მარტოთვალნი, ასურნი-მელქნი, იაკორტელნი, ავალნი, შაბნი, სარკინოზნი, სონეხნი, სპარსნი, დელემელნი, ხუა[რა]სანნი, სინდნი, წითლოსანნი, ბრანჯნი, ქურდნი, ალანელნი, აქნი, ბარბაკნი, ბატნი, სარკიტნი, შიშველ-მართალნი, ციღამტკაველნი, ძალისპირნი, ხამაშნი, ებრაელნი, უნჯნი, და ესე თათარნი, ყივჩაყნი, ქიშტნი, ხუნაგნი, თუშნი ლუედკეცნი, ზღვსკაცნი, აგ-მაგუგელნი, ყუროელნი და დევნი. ჯიე არის“.

აუშუცა ეს ხელნაწერი შედარებით ახალი დროისაა, მაგრამ იმაში შემონახული ეროვნებათა სია საკმაოდ ძველი, არა უგვიანეს XIII საუკუნისა, უნდა იყოს: ამას გვაფიქრებინებს ფრაზა: „და ესე თათრნი“, რომელშიაც უნდა მონლოლები იგულისხმებოდნენ, და ისიც ახლად გაცნობილნი საქართველოში. ამ სიას, რომელიც ბიზანტიური ტრადიციის მატარებელია ძირითადად, მნიშვნელოვანი ზღაპრულ-ლეგენდარული ელფერი დართვია, ვინაიდან ეთნიურ ერთეულთა ბად იმაში წარმოდგენილნი არიან არა მარტო ავაზაკნი, მარტოთვალნი, წითლოსანნი, შიშველმართალნი, ციღამტკაველნი, ძალისპირნი, ლუედკეცნი, აგ-მაგუგელნი და ზღვისკაცნი, არამედ დევებიც კი. საყურადღებოა, რომ აგ-მაგუგელნი და ლუედკეცნი (შეად. ἰμαυραῖοι) მოხსენებულნი არიან ე. წ. „აბდულ-მესიაშიც“ (ნ. მარის გამოცემა 60, 91, შეად. გვ. 103, შენ. 1). „წითლოსანნი“ შეიძლება ამოღებული იყოს მეთოდი პატრელისა და ანდრია სალოსის წიგნებიდან, „ძალისპირნი“—მათე მოციქულის აპოკრიფული მიმოსვლიდან, შიშველ-

მართალი ზოსიმეს ხილვიდან, ზოგად წყაროდ ასეთი სახელებისა გამოსადგირიქნებოდა ალექსანდრე მაკედონელის ზღაპრული ისტორია; რაც შეეხება დევებს, ისინი აღმოსავლური, — არაბულ-ირანული, — სამყაროს ანარეკლია.

მეორე რედაქცია Liber Generationis-ა, რომელიც ქართულ ენაზე შენახულა, ეკუთვნის გიორგი სვინგელოზს ან ამარტოლს, მეცხრე საუკუნის მწერალს. და მოთავსებულია მის „ხრონოგრაფში“. ეს ძველი ქართულად, როგორც ცნობილია, უთარგმნია არსენ ვაჩეს ძე იყალთოელს მეთერთმეტე საუკუნის უკანასკნელს თუ მეთორმეტე საუკუნის პირველს წლებში (კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტფილ. სახელმწ. უნივერსიტ. შრომები I, 107—122). ჩვენთვის ამჟამად საინტერესო ადგილი ამ თარგმანში ასე იკითხება:

„და სემ ვიდრემე შენა ელამ და ასურ და არფაქსად და ლუდ; ხოლო ქანხუს და მესრემ, და ფუდ, და ქანაან; ხოლო იაფეთ—ლამერ, და მაგოგ, და თირა, და იოვან, და ელისა, და თობელ (დედანში—თომე), და მოსოხ, და მადაი, რომლისაგან შობილთა მიდთა და დამპყრობელთა ბაბილონისათა მიდეთა; უწოდეს სოფელსა მას საკუთრებით და სახელმოდგამობით. ვინაჲცა შემგომად შერყვნისა და გოდლისა მის დაკსნისა მიუწოდეს სამთა ძეთა ნოჲსთა ყოველთავე მათგან შობილთა ნათესავთა და მისცნეს მათ წყრით ადგილნი განყოფისაებრ, ვითარ იგი თვთ მოელო მამისაგან თვისსა ნოჲსსა, და მხუდარ იყო თითოეულისადა და თითოეულთა ნათესავთა და ტომთა ადგილნი, და ნაწილნი, და სოფელნი, და ქალაქნი, და მდინარენი წინამდებარისაებრ განწესებისა. და დაიმკვდრა პირველმან შეილმან ნოჲსმან სემ სპარსეთითგან და ვაკტროთ ვიდრე ჰინდოეთადმდე და რინოკურურად აღმოსავლით კერძო. ხოლო ქამ რინოკურურითგან ვიდრე ლადირთადმდე სამხრით კერძო. და იაფეთ მიდეთითგან და ვიდრე ლადირთადმდე ჩრდილოთ კერძო. ხოლო წილხულომილნი სოფელნი სემისნი უკუე არიან ესე: სპარსეთი, ვაკტრანი, ვრკანიაჲ, ბაბილონიაჲ კორდ[ო]ქნაჲ, ასურასტანი, შუამდინარს, არაბიაჲ პირველი, ელვმაჲ, ჰინდოეთი (დედანში—ინდოეთისა), არაბიაჲ ევდემონიაჲ, კკლისჯრიაჲ, კომმაგინი და ფინიკიაჲ ყოველი, და მდინარე ეფრატე. ხოლო ქამისნი: ეგვბტე, ეთიოპიაჲ, მხედველი ჰინდოეთით კერძო. სხუაჲ ეთიოპიაჲ, სადაჲთ გამოვალს მდინარე ეთიოპელთაჲ, მეწამული ზღუაჲ, მხედველი აღმოსავალით კერძო; თივიაჲ, ლიბიაჲ განვრცომილი ვიდრე კვრინედმდე, მარზარი, [სურტი, ლიბიაჲ სხუაჲ, ნუმიდიაჲ, მასურიაჲ], მავრიტანიაჲ წინაშე ლადირთასა. ხოლო ჩრდილოთ კერძო ზღვს მახლობელად აქუს: კილიკიაჲ, პამფულიაჲ, პისიდიაჲ, მესიანი, ლჯკონიაჲ, ფრვგიაჲ, კამალიაჲ, ლჯკიაჲ, კარიაჲ, ლჯღიაჲ, მესიაჲ სხუაჲ, ტროადიაჲ, ეოლიდანი, ბითუნიაჲ, პირველი ფრვგიაჲ და კუალად ქალაქნი: სარდანიანი, კრიტე, კვპრე, და მდინარე გეონი, რომელსა ნილოსცა ეწოდების. ხოლო იაფეთისნი: მიდიაჲ, ალენიაჲ, სომხეთი მცირე და დიდი, კაპადოკიაჲ, პაფლაღონიაჲ, გალატიაჲ. კოლქისი, ბოსპორი. მესოტისი, დერბე, სარმატე, ტავრიანი, ვუტარნიაჲ, სკვთიჲ, თრაკი. მაკედონიაჲ, დალმატიაჲ, მოლოსი, თეტრალაიაჲ, ლორკიაჲ, ვიოტრიაჲ, ეტოლიაჲ, ატტიკე, აქაიაჲ, პელანისი, რომელი არს პელოპონისოჲ, არკადიაჲ, იპირიტოსი, ილჯურიაჲ, ლახნიტი, ადრიაკი, რომლისა გამო პელაღ-

გონი აღრი[ატი]კისაჲ. ხოლო ჰქონან ქალაქნიცა: ვრეტანიაჲ, სიკილიაჲ, ეგვიპტი, როდოჲ, ქიონი, ლეზვი, კვთირანი, ზაკუნონი, კეფალინიაჲ, ითაკინი, კერკვრაჲ და კერძოჲ ასიაჲსაჲ, იონიად სახელდებული; და მდინარე ტიგრისი, განმსაზღვრებელი შორის მიდეთისა და ბაბილოენისა.

ესე რაჲ ესრეთ განიყვნეს და განინაწილნეს, იხილა ქანაან, ძემან ქამისმან, ლიბანით კერძი ქუეყანაჲ, რამეთუ კეთილ იყო და ნაყოფიერ და ფრიადითა საზომითა განყოფილ მისდა წილხუდომილისა ქუეყანისაგან, მძლავრებით მიიტაცა იგი და სემისგანნი მკვდრნი მისნი განასხნა, და ესრეთ ქანანეად სახელიდჲა ყოველი ქუეყანაჲ აღთქმისაჲ. ამისთვისცა მართალმან მსაჯულმან შემდგომად ჟამთა სემისგანთა მათ ტომთა ისრაელისათა უკუნსცა იგი ისოჲს მიერ ნავეანისა (ხრონოლრაფი გიორგი მონაზონისაჲ, გამოცემა ს. ყაუხჩიშვილისა, გვ. 20—21).

მოყვანილი ექსცერპტი წარმოადგენს სიტყვა-სიტყვის თარგმანს შესაფერისი ბერძნული ტექსტისას, რომელიც გამოცემულია de Boor-ის მიერ (Georgii Monachi Chronicon, სლავური თარგმანი ამ თხზულებისა გამოცემულია აკად. ვ. მ. ისტრინის მიერ—Хроника Георгия Амартола, т. I-II). ქართულსა და ბერძნულ ტექსტს შორის არის ცოტაოდენი განსხვავება; ასე მაგალითად: ქართულში ორ ადგილას სწერია „ჩრდილოჲთ“ ბერძნულში „აღმოსავლით“; ქართულში: „ჰინდოეთისა არაბიაჲ ევდემონიაჲ“, ბერძნულში: „ჰინდოეთი, არაბია მძლავრი“; ქართულში: „მეწამული ზღუაჲ, მხედველი აღმოსავალით კერძო“, ბერძნულში: „მდინარე ეთიოპელთაჲ მეწამული, მხედველი აღმოსავალით კერძო“. ქართულში გამოტოვებულია ოთხი სახელი, რომელიც ჩვენ კვადრატულ ბრკეალებში ჩავსვით, სამაგიეროდ ქართულში არის ერთი ზედმეტი სახელი „ვუტარნიაჲ“, რაც ბერძნულმა არ იცის. მაგრამ ეს განსხვავებანი არის არა რედაქციული ხასიათის, არამედ ერთისადიმავე რედაქციის ვარიანტები, წარმოშობილი ხელნაწერების თავისებურობით. თარგმნა ამ ექსცერპტისა არაა გამოწვეული არსენის საგანგებო ინტერესებით გენეალოგიურ საკითხებისადმი, ის ითარგმნა იმიტომ, რომ მოთავსებულია ხრონოლრაფში.

ამრიგად დასკვნები ჩვენი ნარკვევისა ასეთია:

1. მეათე საუკუნის გასულიდან მეთორმეტის დამდეგამდე, როდესაც წარმოებეს პროცესი ქართველთა პოლიტიკური გაერთიანებისა, ჩვენში შესამჩნევი ხდება თეორიული ინტერესი ხალხთა კლასიფიკაციისა და მათი გეოგრაფიული განრიგების საკითხებისადმი.

2. ამ ინტერესის პირველი გამომხატველი ქართულ მწერლობაში არის ექვთიმე ათონელი, რომელსაც სპეციალური ნაშრომიც დაუტოვებია.

3. ექვთიმეს შრომა შეიცავს ეპიფანე კვიპრელის თხზულების Diemerismos თარგმანს, მაგრამ არა წმიდა სახით.

4. ის წარმოადგენს შერეულ რედაქციას ეპიფანეს შრომისა და იპოლიტე რომაელის ქრონიკისას, სხვა წყაროებიდან შევსებულს; როგორც ასეთს, ამ რედაქციას დამოუკიდებელი მეცნიერული მნიშვნელობაც შეიძლება ჰქონდეს.

5. ამ შრომაში ექვთიმე საგანგებო ინტერესს იჩენს ქართველი ტომებისა და მათ მეზობლად მოსახლე ერებისადმი.

6. ექვთიმეს თავისი შრომა გამოუცია არა ეპიტანეს სახელით, არამედ მაქსიმე აღმსარებელის, თუმცა უკანასკნელს არაფერი ამის მსგავსი არ დაუწერია.

7. მეორე რედაქცია Liber Generationis-ა მოცემულია გიორგი ამარტოლის ხრონოგრაფის თარგმანში; იმაში არ ჩანს საგანგებო ინტერესი ქართველი ტომებისა და მათ მეზობლად მოსახლე ერებისადმი, ის უცვლელი თარგმანია ბერძნული ტექსტისა.

8. საშუალო საუკუნეებში ცნობილი სია 72 ერისა, რომელიც მოთავსებულია იპოლიტეს ქრონიკაში, ქართულად უთარგმნიათ არა როგორც ნაწილი Liber Generationis-ა, არამედ როგორც დამოუკიდებელი ძეგლი.

